

PRÓZA HISTORICKÁ A CESTOPISNÁ

Tato próza stojí vlastně na pomezí literatury zábavné a odborné.

Historická próza užívá jako spisovného jazyka zpravidla latiny, ale základní díla jsou překládána velmi záhy do češtiny. Historiografie se stává oficiální činností, a proto se v ní uplatňují především zájmy vládnoucí třídy, která jí také dává podněty i ráz. Tak dává na př. biskup Jan IV. podnět k napsání t. zv. kroniky Františkovy a několik historických prací vzniká z přímého popudu Karla IV. (kronika Beneše Krabice a Pulkařova). Zvýšený zájem této doby o historii vyplýval jistě z politické potřeby, jak ukazuje též Karlova autobiografie. Jestliže chceme toto dějepiscectví zhodnotit, musíme mít ovšem na mysli, že historiografii 14. století šlo v první řadě o to, aby dějiny byly psány v duchu panovníkova pojetí a sloužily státu a dynastii, tedy o účel propagačně politický.

Cestopisná próza je zaměřena lidověji. Půdu pro četbu cestopisů připravily eposy a romány, v nichž vystupují osoby z okruhu biblického a které líčí dobrodružství Alexandra Velikého, dobývání Troje a pod. Snad právě proto v počátcích naší cestopisné prózy zaujímají přední místo popisy zemí východních, jak je vidět na obou cestopisech tehdy moderních, Marka Pola a Jana Mandevilly, jež byly přeloženy ve 14. století do češtiny. V obou převládá zájem o Dálný Východ. Čtrnácté století bylo totiž dobou velkých cest italských do hlavního města Číny, kde bylo v letech 1279 až 1368 sídlo světovládné mongolské dynastie založené osvěceným velkým chánem Kublajem. On i jeho nástupci si vážili vzdělaných cizinců, udržovali styky s hlavou křesťanského světa a vlídně přijímali papežské posly a misionáře. Mezi ně náleží též autor knížičky o divech východních krajin Odoricus de Pordenone, který byl snad českého původu, a Jan Marignolli, jež zásluhou Karla IV. ve své kronice zůstavil naší paměti alespoň několik zajímavostí ze své pouti do Číny.

ČESKÁ PRÓZA HISTORICKÁ A CESTOPISNÁ

PŘIBÍK PULKAVA Z RADENÍNA

KRONIKA KRÁLŮ ČESKÝCH

Přibík Pulkava byl správcem školy u kostela sv. Jiljí v Praze v letech 1373 až 1378 a stal se pak farářem v Chudenicích, kde r. 1380 zemřel. Roku 1374 nebo brzy potom napsal latinsky Českou kroniku, na níž spolupracoval Karel IV.; císař dal nejen shromáždit různé české letopisy a listiny k potřebě Pulkavově, nýbrž sám měl přímý vliv na výběr a uspořádání látky této *Kroniky králů českých*.

Je několik recensí kroniky: v prvním znění měla kronika jen jednu knihu, recense druhá byla rozdělena do dvou knih, z nichž první končila vymřením Přemyslovců; další zpracování má okrajové výňatky z braniborské kroniky a v jiné recensi byla „brandenburgica“ vsunuta do textu a k první recensi připojeny události od roku 1307 až do roku 1330.

Kronika Pulkavova vypravuje události od rozchodu lidstva při stavění věže babylonské; všímá si zvláště původu a rozchodu Slovanů a potom přistupuje k vlastním dějinám českým, které líčí až do roku 1330. V první recenzi má za základ letopis Kosmův, legendy o českých patronech, pokračovatele Kosmovy, kroniku Dalimilovu, Zbraslavskou, Františkovu, Benešovu, breviář kostela pražského a četné listiny, zvláště listiny z archivu kornovního. Některé zprávy Pulkavovy (hlavně jeho výklady o Velkomoravské říši a o událostech z konce 12. a počátku 13. století) však ukazují, že znal i různé prameny jiné, dnes neznámé. V druhé recenzi užil ještě kroniky Vincenciovy a Jarlochovy.

Kronika Pulkavova má větší cenu historickou, než se dosud připouštělo, a to nejen novou látkou, kterou přináší (reprodukuje rozličné zprávy pramenů dosud neznámých), nýbrž hlavně svou koncepcí, snažící se podat dějiny českého státu (zde je patrný ideový zásah císaře Karla IV.). Tak je kronika pozoruhodným dokumentem doby, v němž se odrážejí snahy i cíle politiky císaře Karla IV.

Velmi brzo po sepsání latinského textu vznikl český překlad, pravděpodobně na žádost císařovu, a některé náznaky by svědčily, že aspoň část překladu obstaral Pulkava sám. Český překlad byl pořízen podle textu poslední recenze a je dosti volný, neboť text latinské předlohy jednak stahuje, jednak rozvádí, někde přidává a někde vypouští. — Naše ukázky jsou z tohoto staročeského překladu.

(ÚVOD)

Tato kronika jest od počátku české země i o všech knížetech i králích, ješto jsú zpravovali svými časy. A takž pak k příkázání slavného Karla Čtvrtého, římského císaře, ze všech kronik všech klášterův, ješto shledány mohly býti, skrzě Přibíka, syna Dluhojova z Tradenína, mistra školního od svatého Jiljie, řečeného Pulkava, 5 v český hlahol z latinského, jakž najlépe mohlo býti, jest přeložena. I jest znamenati, že všěcky věci básnivé a nepravé jsú opuštěny, a což pravého a jistého jest, položeno; neb ty všěcky věci dřeve řečený císař s velikú pilností v latinskú, velmi krásnú řeč shromazditi jest kázal.

10 Svě země činy máš zvědět, neptaje se na noviny jiných zemí všelikterých neb divův některých. Potom pak to učiníš, jezdiž sém i tamo po novině.

Ale moudří tak pravie,
ktož rád své vidětí chce zdravie,
aby v své zemi ptal se na noviny,
netbaje vlaské kučiny.
15 Ale již nechtěl-li by dobrým slúti,
ten ktož chce přes moře plúti,
nechtěl-li by tím v daleké vlasti,
v nichž mnozí bývají v strasti
i berú na se obyčje,
20 o nichž tato kronika nepěje?
Neb kakež koli staří páni
tam nebyli poznáni,

však slúla ctná družina,
 v jiných zemiach o nich novina
 25 prochodila v té dráze v slovútnosti.
 Protož prosím vaše ctnosti,
 by mě neposúdil v tom,
 že sem pověděl o tom;
 bych pravil totiž daleko bývanie,
 30 jenž vítězství jest znamenie.

Když synové lidščí na poli Senar tak řečeném po potopě nepamatovali, ani rozomem svým srozuměli slibu božiemu, jenž k Noe k otci jich učinil byl a řka: „Již nikakež nezahladím světa potopami vodními a stvoření všelikakého, ale položím duhu mů v oblacích nebeských, i bude zalíbenie mezi mnú a zemí,“ – ale oni nedoufanie k bohu jmajíce, bojiece se opět budúcie potopy, pro bázeň města a věže na velmi velikú výsost dělati jsú se snažili; tehdy však všemohúci buoh treskče jich nemúdrost a velebnost z své božské moci ukazuje na tom místě ihned jazyky jich ve dva a v sedmdesát řečí rozdělil jest. A protož ta jistá věž jmenována jest Babel, ješto se vykládá jazykóv pohanění. Tu jest na tom místě jedna řeč 35 slovanská, ješto nakázaným příslovím slovanská slóve, počátek svůj vzala, od kteréžto jisté řeči lidé toho jazyka Slované jsú nazváni. Nebo v jazyku jich „slovo“ latině se die „verbum“, a „slova“ latině „verba“ slovú. A takž od slova nebo od slov nazváni jsú ti lidé Slované.

Prvá přiemluva

O PRÓCHODU TĚCH LIDÍ A O OSOBNÍ ZEMÍ ROZLIČNÝCH

Pro něžto ti jistí Slovanové odšedše s toho jistého pole Senar, jdúce skrze 45 Kaldejskú zemi, i přišli jsú do té země, v niěž nynie Řekové přebývají. Potom další próchod činiece jedniem mořským výtažkem neb zátokú podlé větčieho moře vešli jsú do Byzancie, ješto nynie Konstantinopolim slóve, do těchto zemí, to jest do Bulkarie, do Rassie, do Servie, do Dalmacie, do Charvatcie, do Bosiny, do Karintie, do Stirie a do Karnyoly, v kterýchžto zemiach až do dnešnieho dne 50 přebývají. Takž pak i byl jest jeden člověk v Charvátiech jménem Čech, jenžto pro vraždu nad jedniem pánem znamenitým učiněnú, z těch krajin z charvátské země postúpiv i s bratří a s tovařištvem svým, bral se jest hledat sobě vlasti nové, v niěžto by bezpečně bydliti mohl. A tak s miesta na miesto bera se až k Dunaji i přišel jest. Odtovad pak bral se jest do té vlasti, ješto nynie „Čechy“ slovú česky 55 a německy „Bemen“. Nazvána jest tato země „Bohemia“ latině od jmene božieho; neb v slovanském jazyku od toho jmene Bohemia buoh se jmenuje, i v českém také. A tak tiem výkladem od jmene božieho „Bohemi“ neb Čechové jsú řečeni. Bohemia latině se die a slovansky Čechy, a takž od prvého bydlitele Čecha nazvána jest Čechy tato země. Kterýžto Čech s svými bratří a s svým tovařištvem nalezl 60 jest tuto zemi beze všeho bydlitele, nalezl jest lesy porostlú jsúce všicku, a plnú

zvěři v těch lesích. Tak pak osadil se jest s svú čeledí na jedné vysoké hoře, ješto obecným příslovím slóve Říp. Neb s té jisté hory veliká roveň se všech stran země sezřiena móż býti, i jest ta hora mezi řekama Vltavú, Labem a Ohří. Tu jsú najprv počeli přebývati a zemi orati v Čechách. Ti jistí lidé najprvé tu jedli želudy a planá jablka a jiné plané ovoce lesné, zvěř a ryby. Ale obilé ani semen ani vína ani kterého pitie, jímž by se opiti mohli, neměli jsú, ale vodu studenú pijiechu; všecko jim obecno bieše vespolek, i také ženy; kakés rúcho lnéné a vlnéné neznamenité na sobě nosiechu, a zimě v zviefčích a v ovčích kožiech miesto kožichov chodiechu; o nižádném zákonu nebo právu nic nevédiechu, jedno tak podlé přirozeného obyčje živi biechu. Bratr pak Čechov nebo tovariš jménem Lech, jenž s ním přišel bieše, přěšel jest přes Sněžné hory, ješto Čechy dělé s Polskem, i uzřel jest velmi velikú a dlúhú až do moře roveň; i posadil se jest tu, a tak pokolením svým naplnil ji. Toto také jest znamenati, že v slovanském jazyku „roveň“ Polsko jest, to se jmenuje v latinském „campi plani“. A tak ta země nazvána jest Polsko od veliké rovně polské, neb v nie dědina velmi velikým rovnem leží. Potom pak z jeho pokolenie někteří brali jsú se do Rus, do Pomeranie, do Kašubie, až právě do Dáčské země a do končin mořských na poledne. A tak všecko jazyka naplnili jsú sobú i dělali a orali tu. Jiní pak opět z Čech brali jsú se k tej vodě, ješto Morava slóve, a tu jsú sobě Moravu osobili. Brali jsú se také do Míšně, do Budyšínska, do Bramburka, do Lužanska; a v těch ve všech zemiech přebývati se jeli. Tyto všěcky byly jsú pláni porostlé a přebyvatele v sobě žádného neměly. Jichžto jsú se znova dělati jeli a v nich přebývati, jakžto i dnešní den přebývají.

2 *zpravovali svými časy* vládli za své doby – 3-4 *Přibíka, syna Dluhojova z Tradenina* plné jméno Přibíka (Přibyslava) Pulkavy, „syna Dluhojova z Tradenina“ nebo snad „z Radenina“ není jinde dosvědčeno. Opisovač českého překladu líčí věc tak, jako by Pulkava na rozkaz císařův přeložil do češtiny latinský text kroniky, pořízené společnou prací císařovou a Pulkavovou – 4 *mistra školního od svatého Jiljje* správce školy u sv. Jiljí (v dnešní Husově ul. v Praze I) – 5 *hlahol řeč* – 6 *básnivé a nepravé* vybájené a nepravdivé – 10 *po novině* za novinou, za zajímavou zprávou – 11-30 následující rýmovaná próza připomíná duchem úvod kroniky Dalimilovy (srov. zde str. 114n) – 14 *vlaská kučina* italská kuchyně (ital. cucina) – 17 *vlast země* – 21 *kakež koli* ačkoliv – 25 *prochodila v té dráze* pronikala, šířila se mezi mnohými (v davu, v zástupu) – 29-30 *daleko bývanie, ... znamenie* vzdálený pobyt, jenž jest znamením hrdinství

31 *na poli Senar* Babylonie podle Gen. 11,1-9 – 33 *nikakež nijak* – 33-34 podle Gen. 8,21 – 34 *zalíbenie* zaslíbení (signum federis) – 35 *nedoufanie* nedůvěra – 37 *treskě* trestaje – 39 *Babel* výklad o stavění věže babylonské a zmatení jazyků (*jazykóv pohanenie*) podle bible (Gen. 11) a částečně podle Dalimila – 40 *nakázaným příslovím* pokazeným slovem, názvem (corrupto vocabulo) – 41, 43 *Slované, Slované* etymologisování Slovan od slovo a Bohemia (v. níže 55-58) od böh zachyceno zde po prvé písemně – 42 *latině* latinsky

Nadpis: *přienuhuva* oddíl, kapitola; *próchod* procházení, šíření; *osobení* podrobení – 44-45 *skrže* Kaldejskú zemi jižní Babylonie u Perského zálivu – 46 *próchod činiece* procházejíce; *výtažek* výběžek, záliv (brachium maris) – 47 *do Byzancie* o rozšíření Slovanů a obsazení slovanských zemí z Byzance přes Balkán na Dunaj, odtud do Čech, do Polska, na Rus a do pobaltských krajín má za základ nějakou tradici jihoslovanskou, zprostředkovanou snad slovanskými mnichy v Emauzích; *Konstantinopolim* (lat. akus.) Konstantinopol, Cařihrad

– 48 *do Bulkarie* do Bulharska; *do Rassie* do Rašky, Rascie (střed velké říše srbské ve středověku se sídlem županů v Novém Pazaru); *do Servie* do Srbska; *do Bosiny* do Bosny – 49 *do Karintie* do Korutan; *do Stirie* do Istrie; *do Karnyoly* do Kraňska (Corniolam) – 50 *Čech* vypravování o Čechu a osazení Čech je podle kroniky Kosmovy a Dalimilovy – 54 *odtovad* odtud – 67 *neznamenité* neznámé (ignotum) – 71 *Sněžné hory* míněny Krkonoše (Alpes nivium) – 74 *campi plani* pole rovná (širá) – 75 *polský* polní; *dědina* země, půda – 76 *do Pomeranie* do Pomořan; *do Kašubie* do Kašubska – 77 *do Dáčské země* (ad regnum Dacie) Pulkava myslí zde kraje Slovanů při Severním a Baltickém moři; *na poledne* na jih (v lat. však správně: septentrionis, t. j. na sever); *jazyk* národ, lid – 79 *osobili sobě* podrobili si – 80 *do Bramburka* do Braniborska (Brandenburgensem); *do Lužanska* do Lužice (Lusacium) – 81 *pláni porostlé* zalesněné (silvestres) – 82 *dělati* obdělávati

(POČÁTKY KŘESŤANSTVÍ)

Bořivoj, vévoda český křesťen jest s ženú svú svatú Lidmilú od sv. Metudia, moravského arcibiskupa, za těch časov, v nichžto Arnolfus ciesařem byl. A ten jistý křest návodem krále Svatopluka u Velehradě v tom městě stal se jest. Neb toho času vévoda český pod moravským králem jest byl. Těch také časov pod krále moravského byle sta této dvě zemi, to jest Polsko a Rusko. I jest také znamenati, že těch časov Velehrad byl jest hlava všie země moravské. Stalo se jest pak toho léta, že král Svatopluk nespravedlně boj povzdvihl proti pánu a kmotru svému ciesaři Arnolfovi. Pro něžto s zástupem všech německých zemí s jedné strany a Uhry s druhé strany proti němu u velikém zástupu shromazdil jest. Král pak Svatopluk vida, že ciesařovi ostáti nemůže na poli, z prostředka všeho vojska kradmo přeč jest postúpil, a tak tajně vsed na svůj kóň odtovad přeč bral se jest. I přibrál se k jednomu městu na vrch jedné hory vysoké, jiezto říekají Rembot. Tu na tom jistém miestě drie pústenníkové toho času přebývachu; pro něžto král Svatopluk, aby zatajen a nepoznán mohl býti, kóň svůj jest zabil a meč v zemi pokopal. A to tak učiniv s těmi pústenníky, oholiv se, rúcho pústenničie na se vzem, v tovařištví jest byl tak dlúho, až právě ten čas přišel a ta hodina, že životem svým byl bezpečen ovšem. Tehdyž pak král tepruv, kto by on byl, těm pústenníkóm zjevil se jest, že jest král. A potom pak skóro umřěl jest. Jehožto královstvie po jeho smrti synové jeho krátkých časov a dosti nešťastně držěli jsú. Neb syn jeho, jenžto po jeho smrti královstvie zpravoval, jednoho svátku chtě loviti blízko podlé Velehrada v jednom lesě, jemuž Křěčín říekají, vzkázal arcibiskupovi svatému Metudiovi, aby jeho s velikú mší čakał, doněvadž by se s lovu nevrátil. Jehožto blažený arcibiskup až právě blízko ku poledni čakał, a když se jest pak obával, aby služby božie neobmeškał, jal se jest mšě svatě slúžiti, krále nedočakał. Král pak když s lovu vrátil se, uslyšav, že by arcibiskup mši slúžil a již tělo božie vzdvíhal, rozhněvav se velmi, se psy a s lovci v kostel vsed, ryk a pohrom trubami lovcovými a skolením psovým velmi veliký učinil jest. A tak s tiem povykem až k oltáři přišed, muži svatému Metudiovi arcibiskupovi posmieval se jest a s tiem ven vyšel z kostela. Pro kteréžto posmievanie a porúhanie, dokonav mši, arcibiskup krále jest klel a všiej zemi po moravské službu boží zapověděl, a to učiniv vzdvihl

sě do Čech k vévodě Bořivojovi, jehožto pokřtil a v svatěj vieř potvrdil byl. Odtud pak bral sě jest do Říma, tu kdež bratra svého sv. Cyrilla nalezl, ješto byl dřieve před tiem krále Svatopluka pokřtil a všie moravské země v svatěj vieř potvrdil a křest svatý dal. I byl po sobě svatého Metudia arcibiskupa tu v zemi pro rozší-
35 řenie svatě viery ostavil. Ten jistý svatý Cyrillus moravskú zemi na křesťanskú vieru obrátil i také mnohé jiné vlasti slovanské. Ten také sv. Cyrillus tělo sv. Klimenta papežě, učedlníka svatého Petra apoštola, z mramorového kostela, kterýžto andělé někdy jemu na moři vzdělali biechu, ale pak potom pro hříechy lidské, když to miesto mořské přeschlo bylo, z hrobu jeho vzal jest a s sobú do Moravy
40 přinesl. A potom pak když z Moravy přeč šel, bral sě jest do Čech tělo sv. Klimenta s sobú nesa, kteréžto tělo sv. Klimenta na Vyšehradě v kostele za tři léta choval jest. Potom pak bral sě jest do Říma s tiem tělem svatým, tu pak uprosiv odpuštění od papežě založil jest kostel v Římě svatému Klimentu, a tak tu tělo jeho i položil jest. Tu v tom také kostele sv. Cyrillus s bratrem svým sv. Metudem své
45 kosti složili jsú. A od toho jistého kostela až do dnešního dne kardinál jeden píše sě. Tento také sv. Cyrillus někdejšieho času vida tvrdost a nevěrenie moravských a slovanských lidí, prosil jest papežě, aby odpustiti ráčil, aby mše a jiné služby božie všěcky slovanským jazykem slúženy mohly býti. Nebo nemohl jest věděti, kterým jiným činem v svatěj vieř mohli by stvrzeni býti. Kterúžto prosbu papež
50 v smiech jest obrátil. A když pak o to s kardinály a s mnohými biskupy mnohé řeči a rozmysly byly, ihned v rychlosti hlas povzněl s nebes a řka: „Všelikterý duch chval hospodina a všickni jazykové jemu sě vyznávajíte.“ Tehdy papež ten div veliký uslyšav, na věky ustanovil jest, aby slovanským jazykem mše svatě, jiné také služby božie slúženy byly; a tak po arcibiskupstvích a po vlastech, to jest v spa-
55 letenském, ragusinenském a v jadrienském, a po všěch jich biskupstvích i po mnohých také biskupstvích jiných. Také arcibiskupové i jiní biskupové i všickni kněžie té řeči mše i jiné služby božie slúžili, jakožto až i do dnešního dne v slovanském jazyku slúžie.

Čtvrtánádstá přímluva

O ZKAŽENÍ A O KONCI KRÁLEVSTVIE MORAVSKÉHO I STOLICÉ JEHO

i také o opravení toho králevstvie a o převezení do Čech

po mnohých létech

Když pak ten jistý král moravský, syn Svatoplukův, někdy řečeného krále
60 moravského, od sv. Metudia arcibiskupa klet jsa, malý čas potom živ byl, královstvie své moravské promrhal neb ztratil jest skrzě to. Kteréžto královstvie tak jest bylo roztrháno, že diel měli Uhrové, diel Rakušené, diel Polanové, velikú svú mocí a panstvím jako po kusech mezi sě rozdělili jsú, a tak královstvie moravské ovšem
zkaženo, popleněno a roztrháno bylo jest a město velehradské z kořen také zbořeno
65 jest bylo. Potom pak král i královstvie i také arcibiskupstvie v Moravě ovšem potuchlo a viec býti přestalo. Ale však potom pak královstvie moravské po devadde-

sáti a po dvě letú, to jest léta od narozenie syna božieho po tisíci po osmídcát a po šesti létech skrzě Jindřicha, třetieho ciesařě tiem jménem jmenovaného s povolením a s radú kniežat ciesařských navráceno jest a do Čech přeneseno.

70 Nebo ten jistý ciesař Jindřich vévodu českého Vratislava králem jest učinil a země české královstvie ustavil, a z moravského královstvie markrabstvie jest učinil. A to jisté markrabstvie s kniežetstvími jinými mnohými vévodstvími i také s zeměmi, kteréžto za časov Svatoplukových, poslednieho krále moravského, k moravskému příslušiechu království, českému království i koruně české poddal

75 a podrobil jest. Jakožto potom o navrácení a přinesení toho královstvie, potom tu, kdež se tu čte o Vratislavovi, prvém králi českém, plnějie bude pověděno.

5 byle sta této dvě zemi (duál) byly tyto dvě země – 6 *hlava* hlavní místo (caput regni) – 8 *pro něžto* pročez, a proto – 10 *ostáti* odolati – 11 *přibrál se* přišel – 12 *Rembot* chybné čtení jména kláštera dnes zvaného Zobor u Nitry (Kosmas píše Zober) – 13 *pústenník* poustevník – 14 *pokopal* zakopal – 15 *vzem vzav*; *tovarišství* společenství, bratrstvo – 17 *byl bezpečen* nemusel se starat; *ovšem* naprosto, vůbec – 18 *škoro* brzo; *unřěl jest* o konci krále Svatopluka vykládá Pulkava podle kroniky Kosmovy a Dalimilovy – 23 *blažený arcibiskup* oslovení (beatus) – 27 *skolením psovým* štekotem, vytím psím – 29 *porúhanie* pohanění, potupení – 29-30 *arcibiskup krále jest klel* pověst o srážce Metodějově se synem Svatoplukovým a klatbě arcibiskupově má historický základ ve sporu Metodějově s králem Svatoplukem; v legendární tradici se zpravidla spojuje se Svatoplukem samým (srov. V. Novotný, České dějiny I/1, 393n) – 38 *vzdělali biechu* (plqpf.) byli vybudovali – 44 v tomto římském kostele je pohřben jen Konstantin (sv. Cyril) – 47 *odpustiti* dopustiti, povoliti – 49 *jiným činem* jinak – 51 *rozmysly* rozvahy, úvahy (deliberationem) – 53-54 *slovanským jazykem*... *slúženy* byly tyto zprávy i závěrečný výklad o současném stavu slovanské bohoslužby na slovanském jihu i u nás opírá se patrně o klášter v Emauzích v Praze, kam Karel IV. povolal slovanské mnichy – 54 *spaletenském splitském* (Split ital. Spalato) – 55 *ragusinenském* dubrovnickém (Ragusi-nensem; lat. Ragusa Dubrovník); *jadrienském* jadranském (Iadriensem)

Nadpis: *opravenie* znovuzřízení – 60-61 *královstvie své moravské promrhal* o pádu Velké Moravy píše Pulkava podle Kosmovy kroniky – 62 *Polanové* Poláci – 65 *potuchlo* zaniklo – 67-68 *po tisíci po osmídcát a po šesti* 1086 – 70 *Vratislava králem jest učinil* korunovace Vratislavova r. 1085 (srov. V. Novotný I. c. 259n) – 71 *ustavil* ustanovil, zřídil

Čtyřidceti druhá kapitola

O UPRAVENÍ KRÁLOVSTVIE MORAVSKÉHO, JENŽ BYLO OPUŠČENO,

a o jeho převezení do Čech, a o Vratislavově povýšení

Léto božie tisíc a osmdesát a šest Jindřich, třetí ciesař tiem jménem jmenovaný, chtě veliký dvór u Mohučí jmieti, na jistý čas všeckny volencě i duchovnie i světské i jiné pány i kniežata ciesařská k sobě jest svolal o pilných věcech ciesařstvie se dotýkaje, s nimi chtě rozmluviti. Kterémužto dvoru všickni volenci, kniežata, šlechtici i páni k ciesařství příslušiece sebrali jsú se, v stavu ciesařstvie chtiec něco popósobiti a o obecném dobrém pomluvu jmieti. A když se tak v hromadu sebrali biechu a o rozličných věcech pilných rozmlúvali, mezi jinými věcmi tato věc by vynesena, kterak někdy královstvie moravské, pod nímžto Čechové, Rusi

a Polanové biechu, i mnoho jiných zemí za časův Svatoplukových, poslednieho
10 krále, pohynulo a přestalo býti, kteréžto království jako znamenitý úd k cesař-
ství římskému poddáno bylo a jemu službu činilo, kterak od času smrti Svato-
plukovy, kterémužto času sto let devadesát let a dvě léta přeběhlo již bylo, jakž
to království zpuštěno bez krále bylo a cesařství služby z něho nevychodilo,
15 jakž slušalo. I vynesli to pak také, kterak by slušalo a hodné bylo velikú pilností
a snaženstvím povíděti o navrácení a o oblepšení tak přěslavného kniežectvie.
A když ty všěcky věci již vypověděny byly, Jindřich cesař tak v pilnéj a ne o zná-
méj věci rozličným rozmyslem podlé rady volencův i jiných kniežat jal se jest
domyšlovati a velmi snažně ptáti, co by bylo ke cti cesařství v těch věcech hodného,
aby podlé rady volencův, kniežat svých, to učiniti mohl a království zase některak
20 navrátiti. Takž pak o tom po mnohé dni tak cesař jako volenci i jiná kniežata
plnými rozmysly mysliti jsú se jeli, ale staly rady, přěstaly pomoci, jimžto tak ve-
liké věci bez pomoci slavného Vratislava vévody českého skonati by se mohly.
Nebo netoliko Čechy, ale i Moravu i Polsko i jiné mnohé vlasti, ješto někdy
k Moravě příslušaly, těch časův pravým příslušením k němu příslušiechu. Pro
25 něžto bez toho mužě slovútného rady i povolenie, jenž i bohatstvím i širokostí
rozličných vlastí slavně všudy roznesen byl, tato věc dokonati slíčně nikakž se
nemohla. Protož po dlúhých radách Vratislav vévoda český, jenž toho času také
v Mohuči bieše, skrzě cesaře pozván a k tomu jest povolán. A tak radu o to učí-
nivše dlúhý a veliký na to rozmysl měvše s povolením i podlé rady všěch volen-
30 cův i jiných všěch kniežat cesařských skrzě cesařovo vypověděnie i potvrzenie
i učiněnie Vratislav, muž slavný i výborný, dóstojenstvím králové koruny byl jest
povýšen; a tuž ihned cesařským ustavením a jeho velebností vypověděním zjed-
nal a ustavil jest tak, aby již k navrácení toho zameškánie i také škod po toliko
let cesařství pro nejměnie krále, ješto cesařství i cesaři trpěli skrzě to, aby v čes-
35 kú zemi království přěvedeno bylo, a z moravské pak země, aby jemu, točíš
Vratislavovi, i budúcím jeho věčně markrabství poddané bylo i s Polskem i s Rus-
kem i s jinými vévodstvími, i s zeměmi, kteréž někdejšieho času k Moravě jsú pří-
slušaly, plnú mocí i plným panstvím i vším poslušenstvím poddány byly a mocně
podrobeny. A tak pak mocným tiemto cesařovým stvrzením a ustavením králev-
40 stvie moravské aby tak markrabstvím bylo a slúlo a ku polepšení se navrátilo,
a Čechy pak se vším příslušením i se vším dóstojenstvím, se vší ctí i se vším prá-
vem, což k tomu příslušie, spravdlně a věčně aby království bylo. A to přěvede-
nie z Moravy do Čech aby věčně v svéj moci ostalo, tomu na znamenie a na věčné
potvrzenie Jindřich, cesař slovútný a velebný, toto své ustavenie a potvrzenie
45 přěde všěmi přěd svými volenci, kniežaty, šlechtici i pány i přěd bezčíslným množ-
stvím lidí i zjevně i obecně provolati jest kázal. A tak s tiem svýma rukama vlastní-
ma koronu královú vzem mezi volenci a mezi jinými kniežaty cesařskými i pány,
jenž tu biechu, Vratislava, jenžto dřieve vévodú byl, slavně a velebně jest koro-
noval, koronu královú na jeho jest hlavu vstavil. Tak Vratislav tiem činem i byl
50 jest královým dóstojenstvím povýšen a ode všěch i skutkem i jménem králem čes-

kým byl jest provolán. Potom pak ihned ciesař Enkbertovi, trirskému neb treverenskému arcibiskupovi, poručil i prikázal jest, aby vzdvihna se do Čech nového krále Vratislava v jeho kostele pražském podlé obyčje mazanie králév, kterýžto obyčj na říšských králích zachován bývá, točíš na hlavě, na prsech mezi ramena-
 55 ma a okolo ramenú a na rukú mazán byl na králevstvie; a tiem tak aby královým povýšením, jakož toho obyčj jest v svém českém království, byl okrášlen a povýšen. Ten jistý arcibiskup ciesařovo prikázanie chtě naplniti, vzdvihl se jest do Prahy, a tu jest léto božie po tisíci a po osmidcát a po šesti toho měsiece črvna v pražském kostele, ano velikú mši slavně slúžie, Vratislav na nové královstvie
 60 jest posvěcen a pomazán, a královým dóstojenstvim povýšen podlé obyčje a rádu říšských králév, a všecko žákovstvo i všecken obecný lid křiknú velikými hlasy a řkúc takto: „Králi našemu Vratislavovi, zdravie a vítězstvie buď od hospodina dáno.“ A jakž Vratislav, takéž i Svatava, oba slavně jsta koronami královými povýšena, kteréžto svěcenie a mazanie podlé obyčje říšských králév na pamět
 65 všech českých králév i na jeho také věčnú pamět vždycky zachováno bývá při také věci. Když pak ty hody dokonaly sú se, po třetiem dni ten jistý arcibiskup treverenský neb trirský, dóstojnú ctí uctěn jsa i darován od krále domóv se vrátil, a tak všeccka česká země takým daróm i takéj dóstojnosti po mnohé časy raduje se jakožto toho dóstojno jest i vzácno všie zemi.

2 *volenec* volič, kurfirst, rádce (electores) – 3 *plný* naléhavý – 6 *popósobiti* zapůsobiti; *pomluva* rozmluva, jednání – 8 *by vynesena* byla přednesena – 12 *dvě létě* (duál) dvě léta – 13 *zapuštěno* opuštěno, zanedbáno; *nevychodilo* nevzcházelo – 15 *snaženstvie* snažnost, úsilí; *poviděti* postarati se – 17 *rozmyslem* rozvahou, úvahou (tam arduo tamque insoluto pensato tractatu) – 19 *zasě zpět* – 21 *plnými rozmysly* hlubokými úvahami (mentis examine profundius revoluta); *staly* ustaly; *přěstaly* ustaly – 26 *roznesen byl* byl proslulý; *slíčně* dobře, náležitě – 30 *vypověděnie* vyhlášení (decretum) – 33 *k navrácení toho zameškánie* (ad recuperationem notabilium dampnorum) – 34 *nejměnie krále* období, kdy Čechy neměly svého krále – 39 *ustavenie* ustanovení – 43 *v svéj moci ostalo* zůstalo v platnosti – 47 *královú* královskou; *vzem vzav* – 51 *Enkbert trirský neb treverenský* Egilbert, arcibiskup trevirský – 52 *vzdvihna se* vydav se – 58 *léto božie* ... *mésiece črvna* léta Páně 1086, toho měsiece června (Anno Domini MLXXXVI predicto XVII kalendas Julii); datum uvedeno podle Kosmovy Kroniky, podle V. Novotného l. c. se korunovace konala 15. června 1085 – 61 *žákovstvo* klerikové, kněžstvo – 63-64 *oba* ... *jsta* ... *povýšena* (duál) oba jsou povýšeni

VLASTNÍ ŽIVOTOPIS KARLA IV.

Karel IV. vyvinul bohatou literární činnost. Nehledíme-li k jeho účasti na pracích právnických a historických (napsal Korunovační řád, spolupracoval na zákoníku Majestas Carolina i na Pulkavově kronice), je vlastním jeho literárním dílem legenda o sv. Václavu a autobiografie.

Karova *legenda o sv. Václavu* byla složena jako součást svatováclavského officia a Karel k ní použil celé dosavadní legendární tradice (i Dalimilovy kroniky). Svým výběrem motivů ze starších legend zdůrazňuje Karel u Václava jeho rytířské a státnické rysy a utváří jej částečně i k podobě svého, neboť líčí Václava jako knížete. Vcelku podává tato práce obraz ideálního života křesťanského vládc.